

AZ ÉN KÖNYVTÁRAM

IRTA BABITS MIHÁLY

Az én könyvtáram nem valami bibliográfiai érdekesség. Mégis bizony-nyal sokat tudnék beszélni róla. Az ember mindig sokat tud beszélni arról, ami lelkéhez, életéhez, szinte-szinte saját magához tartozik; mindenki kimeríthetetlen, ha szónok és téma egy személyben. Ez a könyvtár egy kicsit én vagyok. Noha régóta alig számíthatom magam az »olvasók« közé, s bizony megesik, hogy hónapokig nem ejtek egyetlen csorbát a tömött polcok vonalain. Az író, ha nagyobbterjedelmű könyvön dolgozik, nem ér rá olvasni. Oly építész ő, aki nem utazhat, hanem ott kell maradnia épülő háza mellett. A szellemi rab-ság egy neme ez. Mikor a nyáron egy kissé fölszabadultam s hosszú évek óta először ismét olvastam egyet-mást, úgy éreztem magam, mint a pincér, ha civilbe öltözik, beül az étterembe, mint »vendég«, s ő rendel. Ritka vasárnapok.

Mindazonáltal ez a kedves könyvtár hosszú hűtlenségem dacára is hű maradt hozzám, őrzi emlékeimet, gondolataimat, egész életemet s csodálatos módon még hűtlenségem idejének emlékeit is. Nem szakadt el tőlem, s nem halt meg, nem állt meg fejlődésében, még ama legsúlyosabb évek alatt sem, mikor a szegény magyar írónak nemcsak ideje hiányzott az olvasásra, hanem pénze is a könyvvásárlásra: a könyvtár mégis élt, nőtt, különösen, magától, bizonyos természetes szaporodással, mint az élő szervezetek. Így rakódott le rétegekben egy látható élettörténet, mint a korálok palotái, eleven és folyton növekvő, kemény sejtekből épülve, mert még legrosszabb időmben sem mondtam le egészen arról a fényűzésről, hogy minden fontos vagy értékes könyvet beköttessem, hacsak szerényen is, s a könyvek — mert több a könyv, mint a hely — oly sűrű sorokban s nagyság szerint pontosan illeszkedve párnázzák a szűkös falakat, mint a méhek sejtjei a kaptár oldalát.

Mindezekben már benn is, amit mondtam: hogy ez a könyvtár nem bibliográfiai értékek terv szerint kiválogatott gyűjteménye, s nem a gazdag amateur, hanem a szegény író kizárólag használatra szánt könyvtára. Ezt mutatja már külsejében is, általában megelégedve az olcsó és praktikus tömegkötésekkel, s kerülve az amatőrség divatjait a könyvek fölruházásában vagy föl nem ruházásában, kerülve még a művészi pompát s a kényes ízlés különösebb kívánságaihoz való alkalmazkodást is. E lemondás szántszándékos, noha éppen nem a bibliofilia megvetéséből ered: melynek édességét, mi tagadás, én gourmand lélekkel

tudnám élvezni. De nem szegény ember szájának való édesség ez, s alig tudnék elképzelni szomorúbb Tantalust, mint egy pénztelen bibliofil. Bibliofil tehát nem vagyok, s könyvtáramat nem a tervszerű gyűjtő-szenvedély hozta létre, hanem az olvasás és tanulmány változó szükségése, karöltve a véletlennel, mely sohasem igazán véletlen, s mely maga az élet.

Csak így lehetett: látható élettörténeté.

S azért bizonyos tekintetben mégis egységes könyvtár ez a pár ezer kötet, mint ahogy egy élettörténet minden változásokon és véletleneken át is egységes marad; sőt azt sem lehet tagadni, hogy éveken át némi egységes szándék kerekítette és egészítette ki, s ez mégis valami gyűjtemény-jelleget ad. Zömét a világirodalom régi és új klasszikusainak egyszerű és nem nagyon drága szövegkiadásai teszik ki, többnyire a maguk nyelvén, azaz görögül, latinul, olaszul, franciául, angolul, németül, és persze magyarul; oroszok és egyebek lehetőleg magyar fordításban: értve, ha van ilyen, tűrhető. Ebben még némi teljességre is törekedtem. Az igazi magas irodalom nem olyan rengeteg, mint gondolná az ember, s aránylag kis bibliotékában össze lehet gyűjteni majdnem minden jelentős alkotását. Természetesen az európai irodalmakra gondolok itt s nem azokra, amelyeknek már megértéséhez is a segéd-tudományok egész könyvtárai volnának szükségesek; s az európai irodalomból is elsősorban csak a verset és essay-t sorozom e magas thesaurusba, regények közül csak azt, amiben igazán érezhető az a bizonyos *szárnysuhogás* — a nagy Költészet szárnysuhogása. Teljességhez legközelebb áll (a magyaron kívül) az angol gyűjtemény; legtávolabb attól a német és a modern olasz. Hozzá kell még tennem, hogy csak az olvasó szempontjából való teljességről van szó s nem bibliográfikus teljességről; csak arról, hogy minden kéznél legyen, amit bármikor olvashatni s táplálékként lelkembe szívni kívánhatnék. S többnyire csak egyszerű szövegkiadásról. Bár mindig szerettem, ha ez a szöveg szép papírra van nyomva s nagy betűkkel; s olykor még a »képes-könyvet« is élveztem, mint valami gyerek. De *első* kiadás, vagy kritikai és kommentált kiadás, már amatőrök és tudósok dolga: engem ilyesmi csak egy-egy esetben érdekelt. Filológusnak mondanak; de sosem olvastam költőt a filológia kedvéért. Filológiát néha a költő kedvéért (amikor a költő élvezéséhez feltétlenül szükséges volt filológiai problémákkal tisztában lenni). Még a görög és latin remekírókat is inkább pusztán textusban szerettem: kommentárt csak ahol a nélkül lehetetlen kivájni az értelmet; vagy ahol a kommentár maga külön érték. Mindez bizony nem nagyon mutatós, sem könyvtári, sem tudós szempontból. Teub-

nerek és bekötött Tauchnitzok mellett közhasználatra való kézi-szótárak húzódtak meg: a Bailly-féle görög-francia, vagy a modern nyelvek egynyelvű magyarázó-szótárai, a Chambers, a kis Littré, sőt a kis Larousse. (Ez jobb, mert pillanatra sem vezet ki az auktor nyelvéből.) De nem volt az antik vagy modern irodalomnak remekműve, melyet e könyvtárban el ne lehetett volna olvasni és megérteni.

Sőt bibliotékám sohsem szorítkozott a pusztai irodalmi »mezőkre«, s bármily távol maradt is elvében a »tudós« névtől, nem hiányzottak belőle a tudományos művek. De a tudomány is *irodalom* volt itt: világképet adó olvasmány inkább, mint technika és mesterség. Ez nem annyit jelent, hogy a tudományt valami népszerű összefoglalások képviselték: ellenkezőleg, az olvasó, ki e könyvtárat magának berendezte, irodalmi olvasó léte, éppoly kevésbé szívesen vette kezébe ily másodkézi, leegyszerűsített tudomány higitott nedvének kancsóit, mint ahogy nem olvasta volna például Dantét vagy Homérost valami megkurtított s közérthetően kivonatolt *ad usum Delphini* fordításban, s éppoly mohón kívánta megismerni a Tudomány eredeti nyelvét és módszereit, — akár még tolvajnyelvét is — mint a remekírók eredeti nyelvét és stílusát. Mindennek értéséhez és élvezéséhez megadni legalább a kulcsokat: benne szerepelt e könyvtár büszke programjában. A matematikát, az emberi tudás e nagyszerű nyelvét, egész kis szekció képviselte: boldog idők, mikor a fiatalság szabad napjaiból jutott még ily nehéz nyelv tanulására, ily súlyos torna tréningjére is! De e matematika nemcsak nyelv és torna volt; hanem a látható élettörténet egyik fejezete, a szellemi kíváncsiság egyik korszaka. Egy kiesett réteg: mert e matematikai könyvtárkának csak maradékai vannak már. Elajándékoztam egy ifjú tudósnak, ki megteheti, amit a görög mondás szerint az Isten tesz: hogy »mindig matematizál.« Mindig vagy soha: ez a modern tudomány alternatívája, mely előtt a szegény írónak, ki még irodalmat sem ér olvasni, biztonnal hátrálnia kell. Az író kényszerül manap lassanként megölni magában a polihisztort, ki pedig lényéhez tartozik, mint hajdan Dante s még Goethe korában is. E részleges öngyilkosságok folyamán a könyvtár kicsi »tudományos« része elmaradt, visszament, nem fejlődött a modern tudományok koráll-tornyával, mely mind bábelibb emeleteket lök föl esztendőnként. Mind-egy! a tudásnak úgysem *tartalma* érdekelte e könyvtárt: csak formája s összefüggései a világgéppel. Így a matematikának nem anyaga s praktikus eredményei, csak nagyszerű *zenéje* s metafizikai kilátásai; így a történetből nem a részletkutatások folyton változó eredménye, hanem csak módszerük s a nagy történetíróknak a tudós szemében tán már

elavult klasszikus synthesisei. Egészben a tudománynak is klasszikusai mint az irodalomnak : s elsősorban a tudományok klasszikusa, a filozófia, mely a módszerek és formák tudománya, s a világképek irodalma. Polcaim egy részén a filozófia történetének nagy könyvei sorakoznak. Az élettörténet egy fontos fejezete : mert ifjúkori ábrándom a Filozófia ; sőt az első lap, aminek szerény munkatársa voltam, — félig-meddig még diákkoromban — a Pauler Ákos-szerkesztette *Magyar Filozófiai Társaság Közleményei*. Ujabb, szomorú fejezet azután : a háború éveitől óta egyetlen filozófiai mű sem került többé könyvtáramba.

Igy tükrözi a bibliotéka az életet : a szellemi életet, de még a külső életkörülményeket is. Ime, egy egész sor művészeti reprodukció és folyóirat : erdélyi száműzetésem idejéből, ahol a vad havasok tövében, s távol minden kultúrától, ez volt egyetlen mód, kielégíteni a művészet szépségeire szomjazó szemet. Ime, egy csomó könyv és vitairat a *question du latin* körül : tanárkorom emlékei. Ime, Dante-könyvtáram, mely életem egy egész epocháját őrzi ; noha a legszükségesebb kézikönyveken, néhány fontos kiadás, kommentár, fordítás és tanulmány kollekciónál alig terjed túl. Ki és micsoda áron tarthatna itt igényt teljességre hacsak egy kis részletkérdésben is ? Néhány értékesebb kötetel barátaim ajándékoztak meg. Kisebb — nagyon hiányos — gyűjteményem van a magyar Dante-irodalom köréből és képeskönyveim közt újabbkori Dante-illusztrátorokból is (Flaxman, Genelli, Doré stb.)

Komolyabb gyűjtemény Arany-kollekcióm. Ez még tanuló-éveimből kezdődik, mikor e nagy költőt s rajta át magát a Nagy Költészetet először megismertem ; s részben még örökölt darabokból áll, mert nagyapám könyvtárában megeltem Arany néhány művének első kiadását. Ezeket másokkal egészítettem ki, s egyidőben szinte ambícióm volt az egész, nagy Arany-irodalmat is megszerezni. Ez ambícióról, mint annyi másról, lemondtam azóta ; de Arany-könyvtáram így is jelentős rétege marad a látható élettörténetnek.

Meddig áshatnék még e rétegekben, előre és hátra ? A legrégebbi réteg dátuma előbbi, mint születésemé : aminthogy minden élettörténet előbb kezdődik a születésnél. Régi, diákos műveltségű familiából származom, s egész csomó könyvet örököltem. Ezek a könyvek őseimről beszélnek. Először apámtól, kinek jogi könyvtára, sajnos, még az én gyermekkoromban padlásra került s jóformán elkallódott ; de egy érdekes kéziratot naplóját őrzöm még, s tőle való az a *Briefe über Kantische Philosophie* is, — a Kant-irodalom egyik legrégebbi terméke — amelyen ma is olvasható a tulajdonos neve : *Babits Mihály III-adéves jogász* ; valamint egy európai *Staatswahrsager*, verses politikai jóslá-

sokkal, a XVIII. századból. Más könyvei szétszóródhattak, még születésem előtti időkben; egy szép, régi, bőrbekötött Faludi Ferencet ugyanazzal a kedves, jogászkori beírással, Paulay Erzsi fedezett föl valahol, évekkel ezelőtt; s olyan kedves volt megszerezni s nekem ajándékozni. Több könyvem maradt anyámék részéről, ami következőképen érthető: A család egy régi nagybácsija, Kelemen József pécsi kanonok, Vas Gereben, Tárkányi Béla, sőt a protestáns Baksay ifjúkori pártfogója, — amiről különböző műveik több ajánlása tanuskodik — híres könyvbarát volt. Könyveinek egy része a család birtokában maradt, s nagyapám testvére, egy nyugalmazott honvéd főtörzsorvos, újra kezdte a *K.* jelzésű, egyforma barna félbőr-kötéses könyvek szaporítását, ezúttal egészen más irányban: mert ő regényeket gyűjtött; a magyar nyelven megjelent regények jóformán bibliográfiai teljességű könyvtárát állítva össze, a legrégebbeiktől a XIX. század végéig; amit halála után Pécs városára hagyott. (Ennél a bácsinál laktam én diákkoromban, Pécsen, a nagy könyvtár árnyékában, melyből csak ünnepnapokon volt szabad egy-egy könyvet kivinni.) A *K.* jelzésű könyvek egy harmadik csoportja nagyapám kezében volt; s ezek közül több került hozzám is. Elsősorban latin klasszikusok szép régi kiadásai; aztán néhány magyar könyv is: a Szent István-Társulat legelső kiadmányai; az *Ujabb Magyar Nemzeti Könyvtár*, mely Lisztit, Csereit, Szalárdit, Zrínyit tartalmazta; egypár *editio princeps* Arany, Kemény, Czuczor, Eötvös, Jókai stb.; Petőfi, a 48-i kétkötetes, selyemkötésben; Himfy második kiadása; a Pákh-féle *Magyar Nép Könyvtára*, melybe Arany is dolgozott; s a Kazinczy-féle *Magyar Ritkaságok*, a Sylvester grammatikájának s a Varjas János *E*-vokálisú énekének szövegével. Megvan a *Hármas Kis Tükör* és Szirmay is, de ez már nem azonos példány; s megfoghatatlan eltűnt a Flóri-könyv, aprókorom e gyönyörűsége. Kár, hogy nem Pesten írom ezt, s nincsenek kezemnél a könyvek. Talán tudnék említeni néhány alig ismert és méltányolt nevet. Itt van Fábchich, a *Magyarra Fordított Pindarus, Alcéus, Zuffó*, akit egyszer még föl kell fedezni irodalmunknak, mely ma sem jutott túl a Kazinczy lekicsinylő szavain, amiket Fábchich saját szájába ad, stílszerű skazónokban:

... Az kilenc szűzek zordon
Hárfát adának énnekem...

A hárfá zordon, de hősies; megküzdeni egy szegény, elhanyagolt, ébredező nyelven a görög ritmus és klasszikus dikció egész tömörségével és gazdagságával; Fábchich liheg, sziklákat görget, erőszakot tesz nyelven és szórenden, s közben kincseket talál: a magyar nyelv rejtett

hajlásait s zengéseit, melyekből mai költő is tanulhat; én is tanultam. Noha Fábchich minde kincsekről nem is látszik tudni: neki csak az fontos, hogy az összes metrumokat pontosan leutánozza; s talán legbüszkébb a metrumok táblázatára, melyet valóságos mappa-módra csatol könyvéhez: valóban rányomtatva szűkebb pátriájának mapájára, mintahogy bélyegeink fölrírását valamely honi táj képére nyomják, úgyhogy Rohonc s a többi faluk neve mellett egy-egy görög verssor képlete látható egy számmal, míg magukban a versekben minden sor után ugyanazon szám utal az illető metrumra; — mulatságos berendezés, mely a derék Fábchichot oly meglegedésre hangolta, aminek döcögős disztichonban adott kifejezést:

Árnyokatlan lángoszlopidat fitogattad, Egyiptom:
Árguszi százszemű léssz, árnyokat itt ha mutatsz!

Költői teljesítményére távolról sem volt ilyen büszke, amit a könyve elé biggyesztett másik disztichon tanúsít:

Hogyha magyar könyvére találsz, jó légyen, akár rossz:
Megvegyed, ámbátor olvasod azt sohasem.

Ez utóbbi disztichont valamely családi kéz más könyvek elé is beírta. Ezek a beírások általában külön fejezetet érdemelnének, s egy késői kutató számára szinte a család történetét dokumentálnák. Egy amsterdami Tacitus elején például a következő szavak olvashatók: *Natus Petrus 1749*. A gazda fia születésének évét jegyezte ide. Egy *Officium Rákócziánium*-ban más dátum áll: *In Zombam veni . . .* az évszámra most nem emlékszem. Egy dédapám élt Zombán. Másutt babonás receptek, imádságok, latin ének- és imakönyvek levelein. Betegségekre bort rendel a bölcs, fogfájásra kökénygyökeret. Itt a szőlősgazda is megszólal: az előlapon különös vonalak, rovások láthatók, melyek nyilván a hegyre fölhordott puttonyok számát jelzik. Ismét más bejegyzés vallásos érzéseket dokumentál, néha elég különösen, mint ez, az Ószövetség apokrif könyveinek egy XVII. századi magyar fordítására biggyesztve (ez már nem családi):

Szentírás-kedvelő jámbor olvasónak
Az Apocryphus is találtatik jónak.

Ujabb réteg: Garay János költeményei, nagyapámé, akinek Garay még iskolatársa volt. (Garaynak egy diákkori, kiadatlan, verskézírata is birtokunkban volt, amit Eötvös József egy levelével együtt — melyet ama kanonok-nagybácsihoz intézett — még diákkoromban nagybüsz-

kén a szekszárdi múzeumnak ajándékoztam.) Aztán Blair Hugó két-kötetes esztétikai műve, Kis János által magyarítva : ezt olvassa szegény Kőcserepy Vilma a *Kárpáthy Zoltán*-ban. Aztán a szerencsétlen Dömötör János posthumus munkái, melyet anyám kegyeletből vett meg, mert ismerte a szomorú költőt, ki Heine képét levette a falról, s magát akasztotta helyébe, élő valóságban. »Nem szerelemre való emberke volt« — ahogy egy nőismerőse előttem jellemezte. Mindezek, jól tudom, nem nagy ritkaságok vagy értékek ; aminthogy egy emberélet sem az ; de azzá lesz, ahogy múlik, az időben. Már-már a saját-magam-szerezte könyvek is emlékek, melyekre meghatódva nézek, akár az apáméira : lévén a »gyermek apja a férfinak«, s minden év apja az utánajövőnek. Itt vannak az *Olcsó Könyvtár* régi füzetei, amiket gyermekkorom filléreiből vásároltam hajdan s kötöttem be piros vászonba ; itt a Hegedűs Pál-féle hagyaték, angol és francia kultur-históriai munkák ; ezt mint szegedi tanár vettem át özvegyétől a furcsa, feledett vidéki tudósnak, ki ott tanár-elődöm volt. Ady-relikviáim szintén történeti emlékek már, egy halott emlékei, s irodalom-históriai dokumentumok : holott mily ifjú modernség eleven ügyei voltak nemrég ! Kaffka Margittól kedves emlékem van : egy kéziratoss régi könyvecske, szépen bekötve, s a címlapra kalligráfikus írással rötta a névtelen kéz : *Költészetek, melyek nagy szorgalom mellett összeszedettek az 1834-ik esztendőben*. Kazinczy, Kölcsey, Berzsenyi, Himfy verseit másolgatta ebbe hajdan egy ismeretlen honleány : de ma már nem csak ő miatta emlék és történelem nekem, hanem a nagyszerű író-asszony neve miatt is, aki fölfedezte és nekem adta, tudva, hogy érdekel . . . És más halottak, szegény Kaposy József, szegény Király György emlékei, az elesett ifjú Békássy Ferenc néhány könyve ! . . .

A könyvtár egyúttal temető s nekropolisz . . . De élők emlékei is lengenek itt, kedves írotársak szelleme, kik megajándékoztak könyveikkel, fiatal költőké, kik, most lépve tán ki az iskola padjaiból, első zsengeiket küldték el, valami kis vidéki kiállítású füzetkében.

Ősök, barátok, utódok közt vagyok.

